

Prof. Dr. Müjdat ŞAKAR

Marmara Üniversitesi İktisat Fakültesi

Kadının Sosyal Güvenliği Yok!

1. GİRİŞ

21. yüzyılda genel olarak insanların sosyal güvenliğinden değil, “kadın”ın sosyal güvenliğinden bahseden bir yazı yazmak durumunda kalmak üzüntü vericidir. Çünkü sosyal güvenlik, kadın ya da erkek ayrımı olmaksızın her insan için ihtiyaçtır. Ancak, erkeklerin egemenliğindeki bir toplumda, ne kadar eşitlikçi yasalar çıkartılsa da, toplumsal gerçek, kadınların çoğunun fiilen sosyal güvenlikten yoksun olduğudur.

Türkiye Cumhuriyeti, kadının toplum içindeki yeri konusunda dünyada özgün bir tarihsel deneyim yaşamıştır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulduğu 1923 yılını izleyen ilk on yılda Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen devrimler, bir yandan kadının yurttaşlık haklarını kazanmasını, diğer yandan Türk toplumunun yeniden yapılanmasını sağlamıştır. Laik hukukun benimsenmesi ile kadınların eğitim, çalışma yaşamı, siyaset gibi kamu alanlarına açılması mümkün kılınmış ve eşitlikçi kamu

politikaları ile devlet bu katılımı özendirmiş ve desteklemiştir¹.

Ne var ki Atatürk döneminden sonra devrimlere yeterince sahip çıkılmadığı için, kadın istihdamı sorununda istenilen noktaya ulaşılamamıştır. Bunca yıl sonra bile kadınların işgücüne katılım oranları düşüktür.

Bu yazımızda ülkemizde kadının sosyal güvenliği konusunda mevzuattaki bazı hükümleri gözden geçireceğiz. Bunların çoğu kadının korunmasına yönelik pozitif ayırımcılık hükümleridir. Ancak maalesef kadın nüfusunun önemli bir bölümü bu hükümlerden fiilen yararlanamamaktadır.

II. KADINLARIN İŞGÜCÜNE KATILMA ORANI AZALİYOR

Ülkemizde kadınların işgücüne katılım oranları düşüktür. Üstelik yıllara göre azalma da göstermektedir. İşgücüne katılma oranı 1990'da % 34,1 civarındayken, 2002 yılında % 26,9, 2004 yılında % 25,4, 2011 yılı için % 28,8'dir². 2011 itibariyle nispi bir artış görülmesinin sebebi, bu

konuda alınan bazı yasal tedbirlerdir. Ancak hâlâ 1990'lar seviyesine ulaşamamıştır.

Kadınların eğitim düzeyi arttıkça, işgücüne katılım olanakları artmaktadır. Kadın emeğine vasıf kazandırabilmek için örgün eğitim yanında bilgi ve beceri geliştirmeye yönelik yaygın eğitime ihtiyaç vardır. Kadınların istihdamının artırılması ve eşit işe eşit ücret imkânının sağlanması amacıyla "Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması" konulu 2010/14 sayılı Başbakanlık Genelgesi 25.05.2010 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.

Kadın istihdamının artırılması için atılan adımlara 2011'de 6111 sayılı Yasa ile 4447 sayılı "İşsizlik Sigortası Kanunu"na bir geçici madde (Geçici Madde 10) eklenmek suretiyle devam edilmiştir. 31.12.2015 tarihine kadar işe alınan her bir sigortalı için geçerli olmak üzere, 5510 sayılı Kanununun 81. maddesinde sayılan ve 82. maddesi uyarınca belirlenen prime esas kazançları üzerinden hesaplanan sigorta primlerinin işveren hisselerine ait tutarı, işe alındıkları tarihten itibaren İşsizlik Sigortası Fonu'ndan karşılanmaktadır. Bu maddede belirtilen destek unsuru; 18 yaşından büyük ve 29 yaşından küçük erkekler ile 18 yaşından büyük kadınlardan; mesleki yeterlik belgesi sahipleri için kırksekiz ay süreyle, mesleki ve teknik eğitim veren orta veya yüksek öğretimi veya Türkiye İş Kurumu'nca düzenlenen işgücü yetiştirme kurslarını bitirenler için otuzaltı ay süreyle, uygulanacaktır.

III. HER 5 KADINDAN 3'Ü SOSYAL GÜVENLİK SİSTEMİNİN DIŞINDA

1 Mart 1980 tarihinde Birleşmiş Milletler Kadınlara Karşı Her Türlü Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Sözleşmesi (CEDAW) üye ülkelerin imzasına açılmış, Türkiye'nin 1985 yılında onayladığı Sözleşme, 19 Ocak 1986 tarihinde yürürlüğe girmiştir. CEDAW Sözleşmesinin 18. maddesi uyarınca; taraf devletler, her dört yılda bir dönemsel ülke raporlarını CEDAW Komitesine sunmak zorundadırlar. Biraz da bu sebeple son yıllarda kadının durumuna ilişkin

araştırmalar ciddiyet kazanmıştır. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ve bu Bakanlık bünyesindeki Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü'nün hazırladığı raporlar, ülkemizde kadının durumunun yakından izlenmesine hizmet etmektedir.

Ülkemizde 2011 yılı verilerine göre istihdama katılan kadınların % 42,2'si tarım sektöründe, % 15,2'si sanayi sektöründe, % 42,6'sı ise hizmetler sektöründe çalışmaktadır. 100 kadından sadece 12,9'u kendi hesabına ve işveren konumunda çalışmakta, 51,6'sı ücret karşılığında çalışmakta ve 35,5'i ücretsiz aile işçisi olarak çalışma yaşamında yer almaktadır.

Kadın işgücünün en çok istihdam edildiği sektör hizmetler sektörüdür. Sanayi sektörü, özellikle imalat sanayi halen kadın işgücünün oldukça sınırlı olduğu bir sektör olma özelliğini korumaktadır. Oysa aynı sektörde tekstil, gıda, hazır giyim gibi emek yoğun sanayi dalları için kadınlar halen tercih edilen işgücü konumdadır. Her iki sektörde de özellikle kayıt dışı işyerlerinde yoğunlukla kadın ve çocuk işgücü her türlü sosyal hak ve güvenceden yoksun şekilde çalıştırılmaktadır.

İstihdamda yer alan 100 kadından 57,8'i herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmaksızın çalışmakta, bunların da % 57,9'unu ücretsiz aile işçisi olarak çalışan kadınlar oluşturmaktadır. Ücretli çalışan kadınların % 26,3'ü, kendi hesabına çalışan kadınların % 89,6'sı herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bağlı olmaksızın çalışmaktadır.³

Belli iş ve mesleklerin kadınlara uygun işler olarak toplumsal kabul görmemesi, görev dağılımında adil davranılmaması, ekonomik kriz dönemlerinde önce kadınların işten çıkarılması, özellikle kayıt dışı sektörde ücretlerin düşük tutulması gibi bazı ayrımcılık örnekleriyle karşılaşılmaktadır. Kadınlar ancak geleneksel kadın mesleklerinde yoğunlaşmakta, daha düşük statülü ve ücretli işlerde çalışmaya razı olmaktadır. Bu işler süreli ve geçici çalışmayı, sosyal güvencesizliği beraberinde getirmektedir.

Kadın işgücü ucuz emek olarak emek-yoğun işkolları olan tekstil, gıda, hazır giyim, tütün gibi sanayi dallarında yoğunlaşmıştır. Ancak, asıl çalışma alanı tarım sektörüdür. Tarım sektöründeki kadınlar, çoğunlukla ücretsiz aile

işçisi konumunda olmaları nedeniyle gelir elde etmemeleri ya da gelir azlığı nedenleriyle, yasal bir engel olmamasına rağmen sosyal güvenlik kapsamına büyük ölçüde girememektedirler.

Ülkemizde bir işyerinde çalışmasına rağmen sigortalı olmayan çok sayıda kadın vardır. Ev kadınlarına isteğe bağlı sigortalılık olanağı sağlayan uygulama ise primlerin yüksekliği, prim ödemede eşe bağımlı olma ve yeterli bilgi sahibi olmama gibi nedenlerle sınırlı kalmaktadır.

IV. KADINLARA YÖNELİK BAZI SOSYAL GÜVENLİK DÜZENLEMELERİ

1. Kadınlar Daha Erken ve Daha Kolay Emekli Olabilmektedirler

a) 08.09.1999 Tarihinden Sonra Sigortalanan Kadınların Durumu

Kadınlar, erkeklerden daha uzun yaşamalarına rağmen daha erken emekli olmaktadır. Ülkemizde ortalama hayat süresinin kadınlarda 74, erkeklerde 69 olduğu ifade edilmektedir. 08.09.1999 tarihinden önce işe giren kadınlar erkeklerden 5 yıl, bu tarihten sonra işe girenlerse 2 yıl daha önce emekli olmaktadır. Ancak, tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de bu konuda eşitlik sağlanması sürecine girilmiştir. 2048 ve sonrasında her iki cins için emeklilik yaşı 65 olarak uygulanacaktır⁴.

Emeklilik şartlarında 08.09.1999 ve 30.04.2008 tarihleri önem taşımaktadır. Sigorta başlangıcının hangi tarihte olduğuna göre değişen emeklilik şartları uygulanır.

08.09.1999 – 30.04.2008 tarihleri arasında ilk defa sigortalı olarak çalışmaya başlayanların yaşlılık aylığından yararlanabilmesi için:

- Kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olması ve en az 7000 gün veya
- Kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olması, 25 yıldan beri sigortalı bulunması ve en az 4500 gün MYÖ sigortalı primi ödemiş olmaları şarttır (md. 60/A).

01.05.2008 tarihinden sonra sigortalananlara; kadın ise 58, erkek ise 60 yaşını doldurmuş olmaları ve en az 9000 gün malûllük, yaşlılık ve

ölüm sigortalı primi bildirilmiş olması şartıyla yaşlılık aylığı bağlanır. Ancak, 4/a kapsamında sigortalı sayılanlar için prim gün sayısı şartı 7200 gün olarak uygulanır (md.28).

b) 08.09.1999 Tarihinden Önce Sigortalanan Kadınların Durumu

08.09.1999 tarihinden önce sigortalananmış olanlar için iki temel emeklilik seçeneği vardı. Birincisi, emeklilik yaşı aramayan, kadının 20, erkeğin 25 yıl sigortalı kalması ve 5000 günlük Malullük, Yaşlılık ve Ölüm Sigortalı primine sahip olması şartıyla emekli olabildiği seçenektir. Örneğin, 18 yaşında sigortalı olan bir kadın, en az 5000 gün (13 yıl 10 ay 20 gün) prim ödemişse 20 yıl sonra 38 yaşında iken emekli olabilmektedir. Daha küçük yaşlarda sigortalı olanlar daha da erken yaşlarda “yaşlılık sigortası”ndan aylık alabilmişlerdir. Yaşlılık sigortasının amacına aykırı bu duruma 08.09.1999’den sonra son verilmiştir. 08.09.1999 tarihinden önce sigortalanan kadınlar için birinci emeklilik seçeneğinde uygulanan emeklilik şartları aşağıda Tablo-1’de gösterilmiştir.

İkinci emeklilik seçeneği, 15 yıldan beri sigortalı olup, kadın ise 50, erkek ise 55 yaşını dolduran ve sigortalılık süresince en az 3600 gün MYÖ sigortalı primi ödemiş bulunan sigortalıların yaşlılık aylığına hak kazanmalarınıdır. 4759 sayılı Kanunla bu emeklilik seçeneği de yeniden düzenlenmiştir. Bu şartları 23.05.2002 tarihinde yerine getiremeyenlerden bu şartları:

- a) 24.05.2002-23.05.2005 tarihleri arasında yerine getirenler kadın ise 52, erkek ise 56 yaşını doldurmuş olmaları,
- b) 24.05.2005-23.05.2008 tarihleri arasında yerine getirenler kadın ise 54, erkek ise 57 yaşını doldurmuş olmaları,
- c) 24.05.2008-23.05.2011 tarihleri arasında yerine getirenler kadın ise 56, erkek ise 58 yaşını doldurmuş olmaları,
- d) 24.05.2011 tarihinden sonra yerine getiren kadınlar 58, 24.05.2011-23.05.2014 tarihleri arasında yerine getiren erkekler 59 yaşını doldurmuş olmaları,
- e) 24.05.2014 tarihinden sonra yerine getiren erkekler 60 yaşını doldurmuş olmaları halinde yaşlılık aylığından yararlanabileceklerdir.

Bu maddeye göre sigortalının yaşlılık aylığına hak kazanacağı kademeli yaş haddi, bu şartlardan (50/55 yaş + 15 yıl + 3600 gün) hangisi en son sağlanmış ise, bunun sağlandığı tarihe göre belirlenecektir.

Örnek: İlk işe giriş tarihi 13.08.1988, doğum tarihi 15.06.1955, 3600 günün tamamlandığı tarih 01.02.1999 olan bir kadın sigortalı, 15 yıllık sigortalı süresini 13.08.2003 tarihinde, 50 yaşını ise 15.06.2005 tarihinde tamamlayacaktır. 3600 gün prim ödeme şartı ise daha önce 01.02.1999 tarihinde yerine gelmiştir. Dolayısıyla, şartlarının tamamının sağlanacağı 15.06.2005 tarihi, Kanunda öngörülen 24.05.2005-23.05.2008 zaman aralığında olduğundan, bu zaman aralığına karşılık gelen 54 yaşını tamamladıktan sonra aylık alabilecektir.

Tablo-1: Kadın Sigortalılar için Kademeli Emeklilik Şartları

İşe Başlama Tarihi	Sigortalılık Süresi (Yıl)	Emeklilik Yaşı	Prim Gün Sayısı
08.09.1981 ve daha öncesi	20	Yok	5000
09.09.1981-23.05.1984	20	40	5000
24.05.1984-23.05.1985	20	41	5000
24.05.1985-23.05.1986	20	42	5075
24.05.1986-23.05.1987	20	43	5150
24.05.1987-23.05.1988	20	44	5225
24.05.1988-23.05.1989	20	45	5300
24.05.1989-23.05.1990	20	46	5375
24.05.1990-23.05.1991	20	47	5450
24.05.1991-23.05.1992	20	48	5525
24.05.1992-23.05.1993	20	49	5600
24.05.1993-23.05.1994	20	50	5675
24.05.1994-23.05.1995	20	51	5750
24.05.1995-23.05.1996	20	52	5825
24.05.1996-23.05.1997	20	53	5900
24.05.1997-23.05.1998	20	54	5975
24.05.1998-23.05.1999	20	55	5975
24.05.1999-08.09.1999	20	56	5975
09.09.1999-30.04.2008	-	58	7000
01.05.2008- 31.12.2035*	-	58	7200

*Bu tarihler arasında 7200 günün tamamlanması halinde

Ancak yaş hadlerinin uygulanmasında belirtilen prim gün sayısı şartının doldurulduğu tarihte geçerli olan yaş hadleri esas alınır. Yani sigortalı primini dolduramazsa emeklilik yaşı 65'e kadar çıkabilir. Yani 5510 sayılı Kanunla yapılan reformda emeklilik yaşının değişmediğini, 1999 reformunda 4447 sayılı Kanunla kadın için 58, erkek için 60 olarak öngörülen yaşlara dokunulmadığını söyleyenler kamuoyunu yanıltmaktadırlar. 60 ila 65 arasında değişen yeni emeklilik yaşlarının 2036'dan sonra ilk defa sigortalı olanlara uygulanacağı yanlış algısı ile kamuoyunun tepkisi engellenmek istenmiştir. Gerçekte ise, bugün sigortalı olanlar 2035 sonuna kadar 7200 gün primi tamamlayamazlarsa, tabi olacakları emeklilik yaşı aşağıda Tablo-2'de gösterildiği gibi 65'e kadar çıkmaktadır.

Tablo-2: Prim Şartını 2035 Yılı Sonuna Kadar Dolduramayanların Tabi Olacağı Emeklilik Yaşları

- 01.01.2036 ilâ 31.12.2037 tarihleri arasında kadın için 59, erkek için 61,
- 01.01.2038 ilâ 31.12.2039 tarihleri arasında kadın için 60, erkek için 62,
- 01.01.2040 ilâ 31.12.2041 tarihleri arasında kadın için 61, erkek için 63,
- 01.01.2042 ilâ 31.12.2043 tarihleri arasında kadın için 62, erkek için 64,
- 01.01.2044 ilâ 31.12.2045 tarihleri arasında kadın için 63, erkek için 65,
- 01.01.2046 ilâ 31.12.2047 tarihleri arasında kadın için 64, erkek için 65,
- 01.01.2048 tarihinden itibaren ise kadın ve erkek için 65 olarak uygulanır

2. Kadınlar Doğum Borçlanması Yoluyla Dört Yıl Erken Emekli Olabilirler

Primsiz geçen analık izin sürelerinin borçlanması ve doğum borçlanması 5510 sayılı Kanunla getirilmiş olumlu bir yenilik olarak alkışlanmalıdır. Ancak SGK başından beri kadın sigortalıların bu yasal hakkını sürüncemede bırakan ve zora sokan kanunsuz uygulamaları ile hem sigortalıları üzmüş hem de mahkemeleri gereksiz yere uğraştırmıştır. Kanun yürürlüğe girdiği halde, bilgisayar programının ve tebliğin hazır olmadığı gerekçesiyle sigortalıları ay-

larca oyalayan SGK yönetimi, arkasından kanuna aykırı genelgeler ile olumsuz tutumunu sürdürmüştür.

Doğum yapan kadınlar borçlanma yaparak dört yıl daha erken emekli olabilmektedirler. 01.10.2008'de yürürlüğe giren 5510 sayılı Kanun ile kadın sigortalılar; ilk defa sigortalı olarak çalışmaya başladıkları tarihten sonra iki defaya mahsus olmak üzere doğum yaptıkları tarihten itibaren geçen en fazla 2 yıllık süreleri, bu sürede adlarına prim ödenmemiş olması kaydıyla ve çocuklarının yaşaması şartıyla borçlanabilmektedirler.

Kanunlar gereği verilen ücretsiz doğum ya da analık izni süreleri ile sadece 4/a kapsamındaki sigortalı kadının, ilk defa sigortalı olarak çalışmaya başladığı tarihten sonra iki defaya mahsus olmak üzere doğum tarihinden itibaren geçen iki yıllık süreyi geçmemek kaydıyla iş sözleşmesine dayanarak işyerinde çalışmaması ve çocuğunun yaşaması şartıyla talepte bulunan süreler borçlanma kapsamına alınmıştır (md.41). Sayın Başbakanın üç çocuk tavsiyesiyle bağdaşmasa da borçlanılacak doğum sayısı ve her doğum için 2 yıldan toplam 4 yılı bulabilen doğum borçlanması sürelerini makul buluyoruz.

4/b'li kadınların borçlanma hakkı, Kanunda zikredilmedikleri için, tanınmamıştır. Kanımızca bu doğrudur. Zira bağımsız çalışan kadın sigortalının doğum sebebiyle prim ödeme imkânından yoksun olduğu söylenemez. 4/c'li kadınlar için de borçlanma söz konusu değildir, çünkü doğum yüzünden primsiz geçen bir süre yoktur.

SGK uygulamasına göre, 4/a'lı kadının doğum nedeniyle çalışmadığı iki yıllık süreyi borçlanabilmesi için;

- Sigortalı kadının doğumdan önce 4/a kapsamında tescil edilmiş olması ve adına kısa ya da uzun vadeli sigorta kolları yönünden prim ödenmiş olması,

- Doğumdan sonra adına prim ödenmemesi ve borçlanacağı sürede çocuğunun yaşaması gerekmektedir.

Kanunda olmadığı halde SGK tarafından 26.12.2008 tarihli ve 2008/111 sayılı Genelge ile aranan "doğumun çalıştığı işinden ayrıldıktan sonra 300 gün içinde gerçekleşmesi" şartı

kaldırılmıştır. İşyerinden belge getirilmesinin istenmesinden, isteğe bağlı sigortalılara borçlanma hakkının kanunsuz biçimde engellenmesinden de 16.09.2010 tarihli ve 2010/106 sayılı Genelge ile vazgeçilmiştir. Ancak, doğum borçlanmasındaki yanlışlar ve adaletsizlikler son bulmuş değildir.

Doğum borçlanmasını askerlik borçlanmasıyla paralel düşünmek gerekir. Gerçekten askerlik yapmaları söz konusu olmayan ama doğum yaptıkları için "doğum borçlanması" yapan kadın sigortalılar ile doğurmaları söz konusu olmadığı, doğum borçlanması yapamayan ama askerlik yaptıkları için "askerlik borçlanması" yapan erkek sigortalılar arasında kadınlar aleyhine, açık kanun hükmüne rağmen yapılan ayırmacılığı onaylamak mümkün değildir. Nasıl ki sigorta başlangıcından önceki askerlik süreleri bile borçlanılabiliyor ve sigorta başlangıç tarihini borçlanılan süre kadar geriye götürerek hem sigortalılık süresini hem de prim ödeme gün sayısını arttırıyorsa, doğum borçlanmasında da aynı esasın uygulanması gerekir. Oysa SGK, sadece doğumdan önce tescil edilmiş olmakla da yetinmeyip adına prim (bildirilmiş bile değil) ödenmiş olmasını şart kılmaktadır. Kanunda açık bir şekilde, sigortalılığın başlangıç tarihinden önceki süreler için borçlandırılma halinde, sigortalılığın başlangıç tarihinin, borçlandırılan gün sayısı kadar geriye götürüleceği belirtilmiş olmasına rağmen, annelere bu hakkı vermemekte ısrar eden SGK hakkında mahkemeye gitmekten başka çare yok gibi gözüküyor.

Doğum borçlanması talebinde bulunan kadın sigortalıların doğum yaptığı tarihten sonra adına prim ödenmiş süreler borçlanma hesabında dikkate alınmayacak, doğum borçlanması yapılacak sürede çocuğun vefat etmesi halinde vefat tarihine kadar olan süreler borçlandırılacaktır. İlk doğumunu yaptıktan sonra iki yıl dolmadan ikinci doğumunu yapan kadın sigortalı, ilk doğumdan ikinci doğuma kadar geçen süre ile ikinci doğum için borçlanabileceği iki yıllık sürenin toplamı kadar geçen süreyi borçlanabilecektir.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için 2010/106 sayılı Genelge ile verilen örneklerden bazılarını aşağıya alıyoruz:

Örnek 1- 01.05.1993 tarihinde 506 sayılı Kanun kapsamında çalışmaya başlayan sigortalı (A)'nın 25.12.1995 tarihinde zorunlu sigortalılığı sona ermiştir. Sigortalı (A), 12.07.1990 ve 18.06.1997 tarihlerinde doğum yapmış olup sigortalı çalışmaya başladığı tarihten sonra 18.06.1997 tarihinde yapmış olduğu doğumu müracaatı halinde borçlanabilecek, tescil tarihinden önce 12.07.1990 tarihinde yapmış olduğu doğum borçlanma kapsamında değerlendirilmeyecektir.

Örnek 2- 31.12.1988 tarihinde 506 sayılı Kanun kapsamında çalışmaya başlayan sigortalı (B)'nin 01.07.1989 tarihinde sigortalılığı sona ermiş, 06.07.1989 tarihi itibarıyla 1479 sayılı Bağ-Kur Kanunu kapsamında çalışmaya başlamış olup bu kapsamdaki sigortalılığı halen devam etmektedir. Sigortalı 21.11.1986 ve 14.12.2000 tarihlerinde 2 doğum yapmıştır. Doğum borçlanması için müracaatta bulunan sigortalı, birinci doğumunun işe girdiği tarihten önce, ikinci doğumunun ise 1479 sayılı Kanuna tabi sigortalı iken gerçekleşmesi nedeniyle borçlandırılmayacaktır.

3. Malul Çocuğu Bulunan Kadınlar Daha Erken Emekli Olabilmektedirler

Emeklilik veya yaşlılık aylığı bağlanması talebinde bulunan kadın sigortalılardan başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede malûl çocuğu bulunanların, 5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği 01.10.2008 tarihinden sonra geçen prim ödeme gün sayılarının dörtte biri, prim ödeme gün sayıları toplamına eklenir ve eklenen bu süreler emeklilik yaş hadlerinden de indirilir (md.28/8).

Malûl çocuğun ölümü veya bakıma muhtaçlığının kalkması halinde, 01.10.2008'den ölüm tarihine veya bakıma muhtaçlığın kalktığına karar verilen Sağlık Kurulu Rapor tarihine kadar geçen hizmetlerin dörtte biri prim ödeme gün sayısına eklenir ve emeklilik yaş hadlerinden indirilir.

“Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliği” 15. maddesinde sigortalıların ve özürülü çocukları-

nın başka birinin sürekli bakımına muhtaç durumda sayılacağı hâller gösterilmiştir⁵.

4. Kadınlar Kaç Yaşında Olursa Olsunlar Ölüm Aylığı/Geliri Bakımından Yetim Sayılmaktadırlar

Ölen sigortalının erkek çocuklarına üniversite okumaları şartıyla en çok 25 yaşına kadar aylık bağlanmaktadır. Bu yaştan sonra aylığının devam edebilmesi için erkek çocuğun malûl sayılmayı gerektirecek kadar işgücü kaybı olması gerekmektedir. Ancak kadınlar evlenmedikleri veya dul ya da boşanmış oldukları sürece kaç yaşında olurlarsa olsunlar ölüm aylığından yararlanabilmektedirler. Ana/babasından dolayı aylık bağlanana Genel Sağlık Sigortası kapsamında Kurumca sağlık yardımı yapıldığından ilerleyen yaşlarda sağlıktan ücretsiz yararlanmanın ne kadar önemli olduğu ortadadır.

5. Bekâr Kız Çocuklar Kaç Yaşında Olursa Olsunlar Genel Sağlık Sigortası Yardımlarından Yararlanabilirler

01.10.2008 günü ve öncesine ana veya babası üzerinden sağlık yardımı alan kızlar yaşları kaç olursa olsun, evlenmedikleri veya işe girmedikleri sürece ölüncüye kadar ana babaları üzerinden prim ödemedi sağlık yardımı alabiliyorlardı. Ancak, bir gün dahi olsa işe girip çıksalar, evlendikten sonra boşanıp baba evine gelseler ana-baba üzerinden sağlık yardımı alma hakları olmuyordu. Kamuoyundan gelen yoğun baskılar sonrasında, TBMM'de kabul gören 6111 sayılı “Torba Kanun” ile 5510 sayılı Kanunun geçici 12. maddesinde şöyle bir değişiklik yapıldı: “Ancak durumlarında değişiklik olduğunda sağlık hizmetlerinden yararlanma koşulları bu Kanun hükümlerine göre yeniden belirlenir.” cümlesinden sonra gelmek üzere “Kız çocuklarının durum değişikliklerinin ortadan kalkması halinde, bu kişiler tekrar ilgili kanunlarına göre bakmakla yükümlü olan kişi sayılır.” cümlesi eklendi. Yeni duruma göre; 01.10.2008 günü ana veya babası üzerinden sağlık yardımı alan kız çocukları bundan

sonra işe girip çıksalar, evlenip boşanıp tekrar baba evine dönseler bile eski kanunlardan yararlanıp, ana-babaları üzerinden sağlık yardımı alabileceklerdir⁶.

Yani anne babası sağ olan ve 01.10.1990'dan önce doğmuş kız çocuklarından 25 yaşını aşmış olanlar için dahi sağlık yardımı alabilmeleri için GSS primi ödemeleri gerekmeyecektir. Ancak 01.10.1990'dan sonra doğanlar için öğrenim ve yaş sınırlarını geçtiklerinde GSS primi söz konusu olacaktır.

6. Koruma Altına Alınan Kadınlar da Genel Sağlık Sigortasından Yararlanabilirler

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesini amaçlamakta ve 19. maddesiyle de bu kişilerin genel sağlık sigortası kapsamına alınmalarını düzenlemektedir.⁷

Bu maddeye göre hakkında koruyucu tedbir kararı verilen kişilerden genel sağlık sigortalısı olmayan ve genel sağlık sigortalısının bakmakla yükümlü olduğu kişi kapsamına da girmeyen veya genel sağlık sigortası prim borcu sebebiyle fiilen genel sağlık sigortasından yararlanamayan ya da diğer mevzuat hükümleri gereğince tedavi yardımından yararlanma hakkı bulunmayanlar; bu hâllerin devamı süresince 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun 60. maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinin (1) numaralı alt bendi kapsamında, gelir testine tabi tutulmaksızın genel sağlık sigortalısı sayılır demektir. Yani gelir testine tabi tutulmadan, gelirin asgari ücretin üçte birinden az olarak kabul edilmesi ve (eski yeşil kartlılar gibi) tescil edilerek sağlık hizmetlerinden faydalandırılmaları gerekmektedir. Ayrıca, bu Kanun hükümlerine göre hakkında önleyici tedbir kararı verilen kişinin aynı zamanda rehabilitasyonunun veya tedavi edilmesinin gerekli olduğuna karar verilmesi hâlinde, genel sağlık sigortası kapsamında karşılanmayan rehabilitasyon hizmetlerine yönelik giderler ile rehabilitasyon hizmetleri kapsamında verilmesi

gereken diğer sağlık hizmetlerinin giderlerinin Bakanlık bütçesinden karşılanacağı hüküm altına alınmıştır.

7. Kadın Çiftçilerin Sosyal Güvenliklerinin Sağlanmasında Aile Reisi Olmaları Koşulu Kaldırılmıştır

Kendi nam ve hesabına tarımsal faaliyette bulunan kadın çiftçilerin sigorta kapsamında sayılması için aranan aile reisi olmaları koşulunun 24.07.2003 tarihli ve "4956 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanununun ve Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanununun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesi, Yürürlükten Kaldırılması ve Bu Kanunlara Geçici Maddeler Eklenmesi Hakkında Kanun" ile 2 Ağustos 2003 tarihi sonrasına uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır. Bununla birlikte 26 Ocak 2012 tarihli ve 6270 sayılı "Türkiye Cumhuriyeti Emekli Sandığı Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun" ile söz konusu koşulun 2 Ağustos 2003 tarihi öncesi için de uygulanmayacağı hükme bağlanmıştır.

8. Yurtdışı Hizmet Borçlanması Yapacak Kadınlarda Çalışma Şartı Aranmamaktadır

Erkeklerin yurtdışında geçen süreleri borçlanarak emekli olabilmesi için hizmet akdi kapsamında fiilen bir işte çalışması ve bunu belgelendirmesi gerekirken; kadınlar için böyle bir şart bulunmamaktadır. Kadınlar 18 yaşını doldurduktan sonra yurtdışında geçen sürelerin tamamını veya diledikleri kadarını herhangi bir şart aranmaksızın borçlanabilmektedirler.

9. Ev Kadınları İsteğe Bağlı Sigorta Yoluyla Sosyal Güvenliklerini Sağlayabilirler

Ülkemizde ekonomik ve sosyal nedenlerle pek çok evli veya evlenmemiş kadın çalışma hayatının dışında kalmaktadır. Güzel Türkçemizde "ev kadını" denilen bu kadınlar isteğe bağlı sigortalı olmak için SGK'ya başvurup

primlerini ödeyerek sosyal güvenliklerini sağlayabilirler. Ancak, isteğe bağlı sigortalılık olanağı, primlerin yüksekliği, prim ödemede eşe bağımlı olma ve yeterli bilgi sahibi olmama gibi nedenlerle sınırlı kalmaktadır. Ev kadınları, isteğe bağlı sigortalılık ile hem emeklilik hakkını elde edebilecekler, hem de gerek prim öderken, gerekse emekli olduktan sonra genel sağlık sigortası kapsamındaki tüm sağlık yardımlarından yararlanabileceklerdir.

18 yaşını doldurmuş, Türkiye’de ikamet eden ve çalışmayan tüm ev kadınları (yabancı uyruklu olanlar dahil) isteğe bağlı sigortalı olabilirler. Aylık 300 TL civarında prim ödeyerek sosyal güvenliklerini sağlayabilirler. 1 ay prim ödedikten sonra da sağlık yardımlarından da yararlanmaya başlayacaklardır.

İsteğe bağlı sigortalılık 4/b (eski Bağ-Kur) statüsünde sayılmaktadır. Yani, isteğe bağlı sigortalı ev kadınları, Bağ-Kur sigortalıları için öngörülen şartlarla emekli olabileceklerdir. Örneğin, isteğe bağlı sigortalılığa 2012 yılından itibaren aralıksız prim ödeyen ev kadınları 2037 yılında 59 yaş ve 9000 prim ödeme gün sayısı şartlarını yerine getirerek emekli olabileceklerdir. İsteğe bağlı sigortalılığa prim ödeyen ileri yaştaki ev kadınları 2036 yılına kadar olan sürede 61 yaş ve 5400 prim ödeme gün sayısı (15 yıl) şartlarını yerine getirerek emekli olabileceklerdir. Örneğin, bugün 47 yaşında olan bir ev kadını 2012’den itibaren isteğe bağlı sigortalılığa prim ödemesi durumunda, 15 yıl sonra hem prim gün sayısını (5400 gün), hem de yaşını (61 yaş) doldurmuş olacağından 2027 yılında emekli olabilecektir.

Daha önce az süreli çalışması olup da daha sonra çalışmayan ev kadınlarının emeklilik şartları diğerlerine göre daha uygun şartlara tabidir. Zira, bunların geçmiş yıllardaki çalışmaları 2008 yılı Mayıs ayından önce ise, önceki Kanun hükümlerine göre emeklilik şartları belirlenecektir. Başka bir ifadeyle, yeni kanundaki emeklilik yaş artışlarından etkilenmeyeceklerdir. Ancak, bu durumda olan ev kadınlarından daha önce SSK, Bağ-Kur veya Emekli Sandığı’na tabi olarak çalışmış olanların 4/a (SSK) şartlarına göre emekli olabilmeleri için prim gün sayılarını doldurmalarına 3,5 yıl

kala isteğe bağlı sigortalılıktan ayrılarak, kalan 3,5 yılı bir işverene tabi olarak 4/a statüsünde çalışarak doldurmaları gerekmektedir. Zira, 01.05.2008 tarihinden önce sigortalı çalışması olanların 4/a, 4/b, 4/c statülerinden hangisinden emekli olacaklarının belirlenmesi, emeklilikten önceki primi ödenmiş son 7 yılda en fazla prim ödenen statüye bakılarak yapılmaktadır. İsteğe bağlı sigortaya ödenen primler 4/b (Bağ-Kur) statüsünde kabul edildiğinden ve emeklilik şartları 4/a’ya göre daha zor şartları içerdiğinden, 4/a statüsünden daha kolay şartlarla emekli olabilmek için emeklilikten önceki son 7 yılın 3,5 yılının 4/a sigortalısı olarak prim ödenip tamamlanması gerekmektedir.

Örnek: 1991/Nisan-1993/Aralık döneminde toplam 520 günü bulunan bir ev kadını 2012 yılına kadar çalışmamış ve isteğe bağlı primi de ödememiştir. 2012 yılının Mart ayından itibaren sürekli olarak isteğe bağlı prim ödemesi durumunda, isteğe bağlı sigortaya ödenen primler 4/b, yani Bağ-Kur kapsamında sayılacağından, emeklilik şartları 55 yaş ve 20 yıl (7200 prim ödeme gün sayısı karşılığı) hizmet süresi olacaktır. Bu ev kadını isteğe bağlı sigortaya prim ödemeye başladıktan sonra, prim ödeme gün sayısını doldurmaya 3,5 yıl kala isteğe bağlı sigortadan ayrılıp, son 3,5 yılını SSK kapsamında bir işyerinde çalışırsa, bu defa emeklilik şartları 4/a’ya (eski SSK sigortalılığına) göre belirlenecek ve 20 yıl sigortalılık süresi, 47 yaş ve 5450 prim ödeme gün sayısı tamamlayarak daha kolay emekli olabilecektir⁸.

Daha önce SSK, Bağ-Kur veya T.C. Emekli Sandığı’na tabi olarak çalışmış olan ev kadınlarının, emeklilik için gerekli prim gün sayılarını doldurmalarına 3,5 yıldan az bir süre kalmış ise, bu eksik günlerini isteğe bağlı sigorta yoluyla tamamlayarak, yine 4/a statüsünden emekli olabilmeleri mümkündür. Yeter ki son 3,5 yılda 4/a ağırlıkta olsun.

10. El Sanatları ile Uğraşan Ev Kadınları Daha Az Primle İsteğe Bağlı Sigortalı Olabilirler

5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağ-

lık Sigortası Kanunu'nun Geçici 16. maddesine göre hizmet akdiyle herhangi bir işverene tabi olmaksızın sürekli ve kazanç getirici nitelikte evde el sanatları ile uğraşan ev kadınlarının daha az prim ödeyerek isteğe bağlı sigortalılık yoluyla emeklilik hakkını elde etme ve sağlık yardımlarından yararlanma hakları bulunmaktadır. Bu haktan yararlanmak için vergi dairelerinden evde el sanatları ile uğraşıldığına dair belge alınıp Sosyal Güvenlik Kurumu'na ibraz edilmesi ve primlerin her ay ödenmesi yeterlidir.

Bu belgeyi alan ev kadınları her ay 30 gün prim ödemek yerine 2012 yılı için 19 gün, 2013 yılı için 20 gün, 2014 yılı için 21 gün, 2015 yılı için 22 gün, 2016 yılı için 23 gün, 2017 yılı için 24 gün, 2018 yılı için 25 gün, 2019 yılı için 26 gün, 2020 yılı için 27 gün, 2021 yılı için 28 gün, 2022 yılı için 29 gün, 2023 ve sonraki yıllar için 30 gün prim ödeyerek her ay 30 gün sigortalılık hizmeti kazanacaklardır.

İsteğe bağlı sigortalılıkta normalde 30 gün sigortalılık hizmeti için 30 gün üzerinden prim ödenmesi gerekmektedir. Oysa, evde el sanatları ile uğraşan ev kadınları için getirilmiş olan isteğe bağlı sigortalılıkta 2023 yılına kadar daha az miktarda prim ödenerek, emeklilik için her ay 30 gün sigortalılık hizmeti kazanılmaktadır.

11. Hiçbir Sosyal Güvenliği Bulunmayan Ev Kadınları da Genel Sağlık Sigortası Sağlık Yardımlarından Yararlanabilir

Ev kadınları sigortalı eşleri veya çocukları dolayısıyla Genel Sağlık Sigortası yardımları alabilirler ve kendilerinin ayrıca GSS primi ödemesi gerekmez. Çalışmaya başladıklarında ise, kendileri sigortalı konumuna gelecekları için ancak GSS primi ödeyerek sağlık yardımı alabileceklerdir. Bu durumun kadın istihdamını teşvik eden düzenlemelerle çeliştiği söylenebilir. Eşlerinden veya çocuklarından dolayı sağlık yardımlarından yararlanan kadınların, çalışmaya başlasalar dahi, GSS primi ödemediği aynı yardımlardan yararlanmalarının sağlanması yolundaki bir kanun değişikliği, kadın istihdamının artırılmasına hizmet edecektir.

Sağlık yönünden hiçbir sosyal güvencesi bulunmayan, yani eşinden veya çocukların-

dan dolayı sağlık yardımı almayan ev kadınları, genel sağlık sigortası kapsamındaki sağlık yardımlarından, gelir durumlarına göre primleri Devlet veya kendileri tarafından ödenerek yararlanabilirler.

Bu durumda olan ev kadınlarının sağlık yardımlarından yararlanabilmeleri için buldukları yerdeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarına müracaat ederek gelir testine tabi tutulmaları gerekmektedir. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından ailede yaşayan tüm aile fertlerinin gelir ve harcamaları dikkate alınarak gelir testi yapılacak ve gelir testi sonucunda aile içinde kişi başına düşen gelirin, asgari ücretin 1/3'ünden az olması halinde, sağlık primleri Devlet tarafından karşılanarak sağlık yardımlarından yararlanma hakkını elde edeceklerdir.

-Kişi başına düşen gelirin asgari ücretin 1/3'ü ile asgari ücret arasında olması halinde ise, asgari ücretin 1/3'ü matrah alınarak % 12 oranında genel sağlık sigortası primi ödeyerek,

-Kişi başına düşen gelirin asgari ücret ile asgari ücretin iki katı arasında olması halinde ise asgari ücret matrahı üzerinden % 12 oranında genel sağlık sigortası primi ödeyerek,

-Kişi başına düşen gelirin asgari ücretin 2 katından fazla olması halinde ise, asgari ücretin 2 katı matrah alınarak % 12 oranında genel sağlık sigortası primi ödeyerek, sağlık yardımlarından yararlanabileceklerdir.

Örnek: Gerek kendisi, gerekse eşi çalışmayan, 18 yaşından küçük bir de çocukları olan bir ev kadını 2012 yılında gelir testi için Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına başvurmuş olsa ve yapılan gelir testi sonucunda da toplam aylık gelirlerinin 700.-TL olduğu tespit edilmiş olsa, kişi başına düşen aylık gelirleri asgari ücretin 1/3'ünden az olacağından, tüm aile fertlerinin GSS primleri Devlet tarafından ödenerek genel sağlık sigortası kapsamındaki sağlık yardımlarından yararlanma hakkı elde edeceklerdir.

12. Ölüm Aylığı Alan Yetim Kızlar Bir Defaya Mahsus Evlenme Ödeneği Alabilirler

Sigortalıların "çeyiz parası" olarak andığı

“evlenme ödeneği”, sosyal güvenlik kapsamında anne veya babasından gelir/aylık alan kız çocuklarının evlenmeleri halinde yapılan parasal yardımı ifade etmektedir. Erkek çocukların böyle bir hakkı bulunmamaktadır. Dul eşlerin de tekrar evlenmeleri halinde evlenme ödeneği alması söz konusu değildir.

Evlenme ödeneğinin miktarı SGK'dan alınmakta olan en son gelir veya aylığının 2 yıllık tutarı, yani 24 katıdır. Bu miktar peşin ve bir defada verilmektedir. Kız çocuğunun evlenmesi halinde SGK'dan almakta olduğu gelir veya aylığı kesilmektedir.

Kız çocuğuna aslında iki yıllık gelir veya aylığı peşin olarak verildiğinden, varsa aynı dosyadan gelir veya aylık alan anne, kardeş ve dede-ninenin gelir ve aylıklarının artma durumu evlenme tarihinden itibaren ikinci yılın sonunda gerçekleşecektir.

Kız çocuğunun boşanması halinde tekrar gelir veya aylığı 2 yıl tamamlandıktan sonra bağlanmaktadır. Çünkü iki yıllık gelir veya aylığını peşin almıştır.

Evlenme ödeneği alan kız çocuğu iki yıl sonra boşanır ve çalışmaya da başlarsa gelir veya aylığı tekrar bağlanır mı? Kız çocuklarına ölüm geliri veya aylık bağlanması şartları arasında “çalışmama” hali de sayıldığından, bu durumda olan kız çocuğuna tekrar gelir ve aylık bağlanmayacak, ancak işten ayrılması durumunda gelir ve aylık bağlanması söz konusu olacaktır.

Evlenme yardımı alan kız çocuğu, eşinden dolayı sağlık yardımlarından yararlanamıyorsa, kendisi üzerinden iki yıl boyunca sağlık yardımlarından da yararlanabilecektir.

Kız çocuklarının evlenme ödeneğinden yararlanabilmeleri için bulunulan yerdeki SGK İl Müdürlüğü veya Sosyal Güvenlik Merkez Müdürlüklerinden yazılı talepte bulunmaları gerekmektedir. Evlenme ödeneği 5 yıl içerisinde talep edilmezse, ödeneğin alınması hakkı kaybolur⁹.

V. SONUÇ

2006'da kaybettiğimiz rahmetli gazeteci-yazar Duygu Asena “Kadının Adı Yok!” demişti. Maalesef kadının sosyal güvenliği de yok! Çünkü kadın istihdamı çok düşüktür ve istihdam-

da yer alan 100 kadından 57,8'i herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna kayıtlı olmaksızın çalışmaktadır. Yukarıda kadınlara özgü sosyal güvenlik düzenlemelerini okudunuz. Ancak tüm bunlar işi olan kadınlar içindir. İşgücüne katılması gereken kadın nüfusunun % 70'i iş gücünün dışında iken ve işgücüne katılanların da yarıdan fazlası sigortasız iken, maalesef kadının sosyal güvenliğinin varlığından söz edilemez.

DİPNOTLAR

- 1 T.C. AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Türkiye'de Kadının Durumu, Ankara Nisan 2012, s.1.
- 2 Türkiye'de Kadının Durumu, s.24.
- 3 Türkiye'de Kadının Durumu, s.25.
- 4 Geniş bilgi için bkz. Müjdat ŞAKAR, Sosyal Sigortalar Uygulaması, 10. Baskı İstanbul 2011, s.260 vd.
- 5 Kuadrupleji, parapleji, dipleji ve sigortalının yaşamını kendi başına yürütmesine engel hemipleji veya merkezi sinir sisteminin sfinkter bozuklukları ile birlikte olan diğer hastalık ve arızalar; süreli veya sürekli ruh sağlığı ve hastalıkları kliniğinde kalmayı gerektiren ve tedavi edilemeyen psikotik hastalıklar; iki gözde de yüzde yüz (tam) görme kaybı. İki elin kaybı. Bir kolun omuzdan ve bir bacağın kalçadan kaybı. Her iki bacağın alttan en az 1/3'ünün kaybı. Tedavisi olanaksız bir hastalıktan ileri gelen ağır beslenme bozuklukları ve kaşeksiler.
- 6 Bkz. Ali TEZEL, “Eski Kızlar Kurtuldu Yeni Kızlar Kurtulamadı”, <http://www.aliteznel.com/tezel/index.php?sid=yazi&id=4328.%2810.02.2011%29>
- 7 RG.20.03.2012 - 28239.
- 8 Bkz. Celal ÖZCAN, “Ev Kadınları Sosyal Güvenliklerini Nasıl Sağlayabilir?” <http://t24.com.tr/yazi/ev-kadinklari-sosyal-guvenliklerini-nasil-saglayabilir/4761>
- 9 Bkz. Celal ÖZCAN, “10 Soruda Evlenme Ödeneği (Çeyiz Parası)”, <http://t24.com.tr/yazi/10-soruda-evlenme-odeneği-ceyiz-parası/5456>